

Wiele twarzy topoli

Z cyklu

„Wiadomości z Ogrodów Kórnickich”

Topole są charakterystycznym elementem krajobrazu zarówno naturalnego, jak i przekształconego ręką człowieka. Ich często potężne, strzeliste sylwetki o prostym pniu, łukowato lub ukośnie rozgałęziających się konarach i długich, prostych gałęziach, wyraźnie zaznaczają się na tle innych drzew. Cechy takie jak szybki wzrost czy drgające przy najmniejszych podmuchach wiatru liście topoli osiki sprawiły, że przez wieki narosło wokół nich szereg wierzeń i podań. W starożytnej Grecji i Rzymie topole były drzewami poświęconymi śmierci i zaświatom, gdzie nimfy i herosi, umierając z rozpacz, zmieniali się właśnie w topole. Podobnie jak w Rzymie, skąd prawdopodobnie przyszła nazwa topoli na tereny Germanii i Słowiańszczyzny, również tutaj drzewo to wiązane było ze światem umarłych, zapewniając im spokój czy chroniąc żywych przed złą energią. Stąd kołki osikowe na wampiry i wszystkich zmarłych w dziwnych okolicznościach, fragmenty topolowego drewna w domach czy też późniejsze krzyże topolowe wokół wsi, chroniące przed zarazą. Z kolei w czasach nowożytnych rewolucja francuska uczyniła z topoli symbol wolności, równości, braterstwa i innych szczytnych ideałów. Kilkadziesiąt lat później w Polsce stała się wyrazem żalu po przegranej powstaniu 1863 roku, a zarazem narzędziem walki z zaborcą, gdy sadzona była w sąsiedztwie stawianych przez niego budynków – symboli okupacji, wówczas choć częściowo je przysłaniając.

Topole obecne w różnych częściach globu mogą występować w często bardzo zróżnicowanych warunkach ekologicznych. Niegdyś najczęściej rosnące wzdłuż cieków wodnych, tworzyły strefy absorbujące nadmiar wody w trakcie podwyższonych poziomów wód. Regulacja rzek i osuszanie terenów na potrzeby rolnictwa, zwłaszcza w Europie Zachodniej, doprowadziły do zniszczenia większości naturalnych siedlisk topoli, które dzisiaj usiłuje się choć częściowo odbudować.

Rodzime topole mogą osiągać 35-40 m wysokości, a północnoamerykańskie topole kalifornijskie nawet 60 m. Topole dożywają do 200 lat i wraz z wiekiem ich konary stają się coraz bardziej łamiwe. Z tego względu kiedyś chętnie sadzone wzdłuż dróg, obecnie często są wycinane jako istotne zagrożenie bezpieczeństwa. Podobnie usuwa się je również z miast, gdzie powszechnie sadzono topole od końca XVIII wieku, a zwłaszcza w okresie powojennym, gdy w krótkim czasie chciało się odbudować szatę roślinną.

Topole dzięki swym rozmiarom w warunkach miejskich szybko tworzyły cień zapewniając także odpowiednią wilgotność powietrza. Ponadto jako szybko rosnące drzewa tlenowe, tzn. akumulujące znaczne ilości dwutlenku węgla i produkujące tlen, korzystnie wpływają na oczyszczanie miejskiego powietrza. Niestety nie zawsze warunki miejskie dla tych wilgociolubnych drzew okazują się odpowiednie, wzmagając ich podatność na ataki pasożytów drewna czy jemioli. Na kuli ziemskiej występuje w warunkach naturalnych około 40 gatunków topoli. Nadal jednak odkrywane są nowe gatunki, a ostatni z nich (*Populusprimaveralepensis*) znaleziono w lasach zachodniego Meksyku w 2019 roku. Dokładną liczbę gatunków trudno jest określić także ze względu na dużą łatwość wzajemnego krzyżowania się topoli. Stanowi to istotne zagrożenie dla lokalnych, naturalnych stanowisk topoli,

wypieranych przez tworzące się mieszańce z obcymi gatunkami topoli. W Polsce rodzimymi gatunkami są topola czarna zwana sokorą, topola biała (białodrzew) i osika oraz naturalny mieszaniec tych dwóch ostatnich – topola szara. Istnieje także cały szereg mieszańców powstałych za sprawą człowieka w wyniku sięgającej czasów antycznych uprawy topoli, różniących się często nie tylko pokrojem zewnętrznym, ale także właściwościami fizjologicznymi. Cechy takie jak szybki przyrost biomasy, łatwość uzyskania materiału nasadzeniowego (np. poprzez 20-25-cm fragmenty zdrewniałych pędów zwanych zrzesami lub sztobraćami), małe wymagania i odporność na niekorzystne warunki środowiskowe, zdolność do kumulacji metali ciężkich, łatwość obróbki miękkiego drewna itp. spowodowały, że topole znalazły obok funkcji ozdobnych, zastosowanie w szeregu gałęzi przemysłu, rolnictwa, energetyki, a także w rekultywacji zdegradowanych terenów przemysłowych czy zalesianiu terenów porolnych. W przeszłości korę topoli powszechnie stosowano do barwienia wełny oraz garbowania skór, a drewno ze względu na jego lekkość stosowano do produkcji tarcz i kopii rycerskich. Od czasów pradawnych po dziś dzień topola znajduje zastosowanie także w medycynie, między innymi w leczeniu schorzeń reumatycznych, gojeniu ran, przy zapaleniach dróg moczowych i oddechowych oraz jako środek na przeziębienia. Topole jako drzewa modelowe są też częstym obiektem badawczym dla naukowców.

Mimo że topole są często niezbyt poważane przez wzgląd na swoje kruche drewno przez meblarzy czy traktowane jako chwast przez leśników, posiadają wiele zalet i zastosowań w życiu codziennym. Wiele gatunków i ich mieszańców można podziwiać w kolekcji Arboretum Instytutu Dendrologii Polskiej Akademii Nauk w Kórniku.

♦ Leszek Karliński
Instytut Dendrologii PAN

Opis ryciny:

Fot. (a) pierwsze liście rosnącej ze zrzesu topoli czarnej.

Fot. (b) kolekcja różnych gatunków topoli w ID PAN.

Fot. (c-e) Przykłady pokroju różnych gatunków topoli w warunkach miejskich i pozamiejskich.